

Научна критика и полемика **Discussion and Polemics**

Socijalizam na klupi. Jugoslavensko društvo očima nove postjugoslavenske humanistike

ur. Lada Duraković i Andrea Matošević. Pula-Zagreb: Srednja Europa, CKPIS, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Sa(n)jam knjige u Istri, 357 str.

Dopadljive korice zbornika *Socijalizam na klupi. Jugoslavensko društvo očima nove postjugoslavenske humanistike*, s prikazima značaka iz jugoslavenskog socijalističkog razdoblja, neupućenog bi čitatelja mogle navesti kako je riječ o štivu koje preko popularnih insignija nastoji još jednom nostalgично podsjetiti na svakodnevicu bivše države, ili barem na to da je riječ o felerističkom iščitavanju zajedničke prošlosti. Čak i naslov eufemistički sugerira početničko bavljenje socijalizmom ili obraćanje publici koja o socijalizmu tek treba nešto naučiti. No već u samom uvodniku urednici ambiciozno postavljaju svoj cilj: klupa iz naslova je „metonimija studioznosti, nužan preduvjet svake argumentirane rasprave i polemike“, iscrpan i pedantan znanstveno-istraživački napor da se o socijalizmu govori s odmakom od uobičajenog diskurzivnog tretmana, kojeg Boris Koroman u svome tekstu opisuje kao artikulaciju od „radikalnog negiranja, institucionalnog prešućivanja, preko beskonfliktne komodifikacije do pojedinačne nekritičke nostalgije“. Metonimijsko poigravanje klupom, kao ključnim dijelom školskog inventara za kojim se stječu nova znanja, trop je i generacijske pripadnosti autora i autorica zastupljenih u ovome zborniku (oni su, naime, u vrijeme socijalizma bili učenici i djeca), ali i generacijskog ekskluziviteta (upravo će se nedostatak odra-

slog životnog socijalističkog iskustva urednički predstaviti kao prednost za arbitrarna tumačenja). Doista, jedanaest radova „istraživača mlađe i srednje generacije humanista“ osvježavajuće pitko i pregnuto uči nas što se i kako se o jugoslavenskom socijalizmu može pisati, a da iza toga ne stoji iskustvo dobrog ili lošeg življenja kao ključan dispozitiv do sada prevladavajućeg autoritativnog govora. Kvaliteti ovoga zbornika pridonos i činjenica da se većina autora već duže vrijeme bavi (post)socijalističkim razdobljem Jugoslavije, te se ne radi o njihovom inauguralnom predstavljanju, već o etabliranom znanstvenom radu. Isto se može reći i za urednike, dvojac Duraković i Matošević, koji su uz Borisa Koromana i Igora Dudu, osnivači Centra za kulturološka i povijesna istraživanja socijalizma pri Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli. Njihove bibliografije, kao i izdanja i aktivnosti Centra, svjedoče metodološkoj i epistemološkoj namjeri da se razdoblja socijalizma i postsocijalizma promotre izvan kategorija mitskoga vremena i nesagledive povijesti, te konačno detabuiziraju kao „nepoćudne teme“. U tom je smislu *Socijalizam na klupi. Jugoslavensko društvo očima nove postjugoslavenske humanistike* (kao komplementarni dio znanstvene konferencije *Socijalizam na klupi. Kulturološke i po-*

vijesne interpretacije jugoslavenskoga i postjugoslavenskih društava, održane u Puli u prosincu 2013. i na kojoj su, uz osamdesetak drugih izlaganja, izloženi i članci iz ovoga zbornika), riječima recenzenta Ulfa Brunnbauera – „značajan doprinos rastućoj literaturi o društvenoj i kulturalnoj kompleksnosti, paradoksima i antinomijama državnog socijalizma“.

Svojim konceptom zbornik nudi dva istraživačka pristupa, dva moguća pogleda na povijesno razdoblje kojim se bavi. Riječ je o nastojanju da se pojedine pojave ili fenomeni, s jedne strane, shvate i tumače gotovo iz „ptičje perspektive“, kao opća slika jugoslavenskog društva, neka vrsta totala ili povijesnog rezimea. S druge, pak, strane, ponuđeni su nam tekstovi koji se bave specifičnim temama, gotovo portretnim prikazom onoga što je sačinjavalo socijalističku svakodnevicu. Dobar su primjer navedenoga tekstovi kojima se otvara zbornik. Ivana Dobrivojević bavi se počecima industrijalizacije, posebice teške industrije, Jugoslavije, koju je nerijetko više određivao politički program negoli ekonomske mogućnosti. Planska privreda, niskokvalificirani radnici, neprofitna industrija utjecali su na pad životnog standarda, onemogućili regionalni razvoj, uvjetovali kompenzacijsko poslovanje, te na koncu primorali vladajuću nomenklaturu na stranu pomoć, kredite, liberalizaciju tržišta, te mnoge reforme. Izvedba industrijalizacije u prvom je desetljeću novonastale narodne republike Jugoslavije tako više nalikovala improvizaciji no osmišljenom privrednom modelu. Sličnu improvizaciju opisuje i Andrea Matošević u kontekstu odmjeravanja domaćeg modela udarništva s onim sovjetskim, ali i u međusob-

noj natjecateljskoj atmosferi. „Industrija s ljudskim licem“, ali sa simboličkom gestom, s konkretnim radnicama i radnicima koji se dovijaju prevladavanju tehnoloških nedostataka „domaćim majstorijama“, imala je u cilju motivirati ostale radnike, dati im glas te pružiti predložak za izgradnju novog socijalističkog čovjeka. I tekstovi Tvrtka Jakovine i Igora Dude mogu se iščitati kao polariteti istog povijesnog trenutka, pa je tako Jakovina istražio vanjsku politiku i diplomaciju Jugoslavije spram susjednih zemalja, posebice komunističkih, kao primjer hladnoratovskog odmjeravanja koje je ostalo nevidljivo na razini institucionaliziranih procesa „socijalističkog odgoja“. Upravo je potonje zaokupilo Dudu, koji je čin primanja u pionire analizirao kao ideološku indoktrinaciju najmlađih članova društva, te kao ritual prijelaza unutar društvene strukture. No zadatak Saveza pionira, prvenstveno kao političke organizacije, bio je i osigurati preslojavanje starih, religijskih i tradicionalnih vjerovanja novim, socijalizmu primjerenijim sadržajima i značenjima.

Ana Kladnik spaja dva navedena istraživačka pristupa, te u svom članku donosi teorijske dosege historiografskog razumijevanja socijalizma, dakle, u rasponu od teorija totalitarizma do etnografije svakodnevice. U tom rasponu postavlja i vlastito istraživanje, propitujući ideju (arhitektonski modernizam kao legitimacija jugoslavenskog puta) i realizaciju (svakodnevnica stanovnika) modernističkih gradova Slovenije nastalih u prvim petnaest godina nakon rata – Nove Gorice, Velenja i Savskog naselja u Ljubljani.

Posebnu grupu tekstova čine oni koji se bave imperativima, ali i ograni-

čenjima socijalističkog kulturnog režima. Pojednostavljeno shvaćanje jugoslavenskog totalitarizma uvelike pridonosi plošnom i površnom razumijevanju socijalističke kulture kao one koja cenzurira, kontrolira i onemogućuje svaki kreativni iskorak izvan proklamirane ideologije. Tek će se uvođenjem različitih diskurzivnih praksi u analitički okvir omogućiti slojevitije i raznovrsnije sagledavanje kako su se provodile regulacija i represija unutar jugoslavenskog društva, te pokazati koliko su komplementarne s iskustvima kapitalističkog, liberalnog i, navodno, razvijenijeg Zapada. Nebojša Jovanović propituje tretman muške homoseksualnosti unutar domaće seksološke građe i filmskog materijala, te dovodi u pitanje tezu o specifičnosti socijalističkog progona homoseksualaca, ali i samu tezu kako je taj progon bio samorazumljiv i ideološki monolitan. Ana Hofman na sličan način dovodi u pitanje glazbenu cenzuru, inzistirajući na tome da je kulturna produkcija podvrgnuta internaliziranim i eksternim formama cenzure u svim društvima, te se jugoslavenske specifičnosti trebaju istraživati upravo kroz širi raster rasprava o kulturi i njezinoj društvenoj funkciji.

Amerikanizacija, odnosno, vesternizacija su pojmovi koji zaokupljaju Mašu Kolanović i Radinu Vučetić. Obje se zanimaju performansama svojstvenim američkoj kulturi, no dok Vučetić zanimaju hibridne tvorbe ranog partizanskog filma i stripa, nastale na američkim predlošcima vestern filmova, Kolanović propituje predodžbu SAD-a unutar književne produkcije i popularne kulture „dekadentnog socijalizma“. Imagološkim i kulturalnostudijskim

metodološkim pristupom nastoji u odabranom korpusu jugoslavenske poezije izdvojiti estetske, kulturne i društvene artikulacije Amerike kao znaka smještenog „između kritičkog i utopijskog pola“.

Konačno, jedina dva teksta koja o socijalizmu pišu na temelju suvremene građe, iako na posve tematski i metodološki različit način, jesu oni Borisa Koromana i Martina Pogačara. Koromana zanima na kojim se elementima konstruira predodžba o socijalističkoj prošlosti, ali i posljedično tome – o tranzicijskoj sadašnjosti, u književnoj fikciji petnaestak romana nastalih nakon 2000. godine. Djetinjstvo razlomljeno kao ono prije i poslije Domovinskog rata, deložacija i nasilje, pripadnost opozicijskoj kulturnoj matrici, odsutnost oca kao metanarativa gubitka i raspada poretka, te prikaz socijalističkog represivnog aparata koji svoj kontinuitet i danas ostvaruje unutar obavještajnog i kriminalnog podzemlja, pojavljuju se kao zajedničke točke prošlosti koje uvjetuju sadašnjost, ali je ne uzrokuju jer se tranzicija u odabranim djelima prikazuje kao proces nastao „izvan moći subjekta“. Pogačar recentnim etnografskim istraživanjem među igračima računalnih igara osamdesetih godina prošloga stoljeća detektira generacijski pogled na kasni socijalizam, koji je globalno umrežen putem računalne tehnologije i shodno tome identitetno konstruiran kao nacionalno, politički i obrazovno neproblematičan, što uvjetuje i pomalo nostalgичna sjećanja na vlastito djetinjstvo i odrastanje, te kritičnost na današnje vrijeme i novu ideologiju.

Humanistički, društveni i interdisciplinarni pogledi na socijalizam za-

stupljeni u ovom zborniku, u svojoj tematskoj raznolikosti, znanstvenoj formi – od prikaza do izvornog znanstvenog rada, brojnim posezanjima za popularno kulturnom građom (napose filmom), te usvojem hermeneutičkim dosezima, dosta potvrđuju riječi jednog od izdavača – kako nakon ove knjige ništa više neće biti isto. Iako dramatična i preuzetna,

ova se tvrdnja – spuštена на раван kulturne analitike – може iščitati као позив да се истраживачки одговорно уде у напoкон отворен простор зnanstvenoga дијалога, неоптерећеног, како је навела Ines Prica у представљању зbornика, „emocionalним инвестицијaма оних који су преживјели социјализам“.

Tea Škokić

Свијет се смањује, изучавање историје се шири

Trond Berg Eriksen, *Šta je istorija ideja?*, sa norveškog prevela Jelena Loma, Loznica: Karpos 2013, (175)

Историја идеја је дисциплина сродна интелектуалној историји, а може се схватити и као посебан приступ унутар интелектуалне историје. Њено дјелање јесте интердисциплинарно истраживање које свакако обухвата историју филозофије, историју науке и историју књижевности. Данас је историја идеја предмет на неколицини универзитета, од којих је први био шведски Упсала универзитет, гдје је историја идеја и науке постала посебан предмет године 1932. Термин је у првим деценијама XX в. сковао историчар Артур Лавџој (Arthur Oncken Lovejoy), професор филозофије на америчком Џонс Хопкинс универзитету, који је покренуо прво истраживање, предсједавао састанцима Клуба историје идеја и својим радом утемељио ову дисциплину. Журнал историје идеја (*Journal of the History of Ideas*), настао још 1940. године, редовно излази из издавачке куће Универзитета Пен-

силванија и обједињује радове из историје филозофије, књижевности, умјетности, природних и друштвених наука, религије и политичке мисли.

У сусједству шведске пионирске катедре, Норвежанин Тронд Берг Ериксен (Trond Berg Eriksen, 1945) предаје историју идеја на Универзитету у Ослу. Од овог аутора више књига и уџбеника, учесника у писању и приређивању шестотомне *Норвешке историје идеја*, 2003. стиже књига *Hva er idéhistorie?*, а десет година касније и у преводу Јелене Ломе на српски језик: *Шта је историја идеја?*.

Ова књига представља збирку есеја који расвјетљавају озбиљне и комплексне теме, пријемчиве јер се књига одликује питким и неоптерећујућим стилом писања, елегантним и виспирним хумором, умјереним обимом и добро промишљеном структуром. Књига се састоји из три цјелине којима претходи *Предговор*, у коме аутор открива да је историји